

Dvöl barna í Kvennaathvarfinu

Anni G. Haugen,
lektor við Félagsráðgjafardeild Háskóla Íslands

Bergdís Ýr Guðmundsdóttir, félagsráðgjafi MA,
Barna- og unglingageðdeild Landspítala

Anni G. Haugen

Bergdís Ýr
Guðmundsdóttir

Útdráttur

Greinin er byggð á rannsókn sem ætlað var að auka þekkingu á stöðu barna sem hafa dvalið í Kvennaathvarfinu. Sjónum var beint að reynslu barna af dvöl sinni í Kvennaathvarfinu, kannaðar voru óskir mæðra sem þar dvelja með börnum sínum um þjónustu við þau og hvernig starfskonur vinna með börnum í Kvennaathvarfinu. Beitt var blandaðri rannsóknaraðferð með spurningalistum og hálfstöðluðum viðtölum. Meginniðurstöður voru þær að veita þyrfti börnum sem dvelja í Kvennaathvarfinu meiri aðstoð en nú er gert, m.a. við að vinna úr reynslu þeirra af ofbeldi sem þau hafa orðið vitni að. Niðurstöðurnar gefa vísbendingar um að börnum líði vel í Kvennaathvarfinu, mæður telja mikilvægt að börnum sé veitt aðstoð þar, og starfskonur athvarfsins vilja efla þá aðstoð sem börnunum er veitt. Ályktað er að félagsráðgjafar og aðrir fagaðilar horfi á málefni barna sem dvelja í Kvennaathvarfinu með heildstæðari hætti en nú er gert og efla þurfi samstarf milli Kvennaathvarfsins og viðeigandi aðila um málefni þeirra, m.a. barnaverndarnefnda.

Lykilorð: Kvennaathvarf, börn sem verða vitni að ofbeldi í nánnum samböndum.

Abstract

The article is built on a study which was done to increase the knowledge about children that stay with their mothers in Kvennaathvarfið, a shelter for battered women in Iceland. The focus was on the children and their experiences during their stay in the shelter. The mothers were asked about what services they believed their children needed, the staff was interviewed about their work with the children in the shelter. A mixed method of half-standardized interviews and a questionnaire was used. The results indicate that the children need more help than they receive at present, for example to process the violence they have witnessed. The results indicate that the children are at ease in the shelter, the mothers believe it is important that they get help there, and the staff want to strengthen the support for the children. The conclusion is that social workers and other professionals need to address the issues of children in the shelter in a more comprehensive manner and the cooperation with other relevant agencies such as the child protection services needs to be strengthened.

Keywords: Shelter for battered women, children who witness domestic abuse.

Inngangur

Tilvera barna sem hafa orðið vitni að ofbeldi í nánnum samböndum er mörgum hulin. Það er heldur ekki langt síðan farið var að beina sjónum á alþjóðlegum vettvangi að börnum sem hugsanlegum þolendum þegar ofbeldi í nánnum samböndum á sér stað (Edleson, 1999).

Rannsóknin sem hér um ræðir var gerð árið 2011 að frumkvæði framkvæmdastýru Kvennaathvarfsins. Er það í fyrsta sinn sem staða barna sem dvalið hafa í Kvennaathvarfinu er skoðuð sérstaklega. Rannsóknin var unnin til meistaraþrófs í félagsráðgjöf við Háskóla Íslands.

Börn sem verða vitni að ofbeldi í nánnum samböndum

Fyrstu rannsóknir sem afhjúpuðu þann vettvang ofbeldis sem fjölskyldan er voru birtar um 1960, en umræða og fræðileg umfjöllun um að ofbeldi á heimilum ætti sér stað og væri óásættanlegt tók að ryðja sér til rúms á áttunda áratug liðinnar aldar (Davies og Krane, 2002; Sigrún Júlíusdóttir, 2001). Þáttur málefna barna sem verða vitni að ofbeldi í nánnum samböndum varð veigameiri í rannsóknum fagaðila í félagsvísindum u.þ.b. áratug síðar (Edleson, 1999; Phillips og Phillips, 2010) og niðurstöður þeirra hafa vakið almenning og fagaðila til vitundar um þá staðreynd að ofbeldi þrífist innan fjölskyldna. Aukin þekking á ofbeldi á heimilum og afleiðingum þess leiddi til þess að farið var að skilgreina það sem ofbeldi gegn barni þegar það verður vitni að ofbeldi annarra (Phillips og Phillips, 2010).

Íslenskar tölfræðiupplýsingar benda til þess að um 2000 börn verði vitni að ofbeldi á heimilum ár hvert (Barnaheill – Save the Children Iceland, 2011). Í nýlegri rannsókn um þekkingu íslenskra skólubarna í 4.–10. bekk á ofbeldi á heimilum, kemur fram að 25% aðspurðra þekktu einhvern sem orðið hafði fyrir

ofbeldi heima hjá sér. Svör 6,5% bentu til þess að þau vísuðu í eigin reynslu (Guðrún Kristinsdóttir, Ingibjörg H. Harðardóttir, Margrét Ólafsdóttir og Steinunn Gestsdóttir, 2007).

Sameinuðu þjóðirnar leggja áherslu á að börnum sem upplifað hafa ofbeldi á heimili séu veitt tækifæri til þess að vinna úr þeirri reynslu (Pinheiro, 2006). Nauðsynlegt er að hlusta á frásögn barnanna, taka þau alvarlega sem þolendur ofbeldis og gefa þeim kost á að taka þátt í því að móta lausnir og ákvarðanir í eigin málum (Mullender o.fl., 2002; Poole, Beran og Thurston, 2008). Fjölmargar rannsóknir hafa leitt í ljós að stór hluti þeirra barna sem búa á heimili þar sem ofbeldi viðgengst verður vitni að því með einum eða öðrum hætti (Fantuzzo og Fusco 2007; Guðrún Kristinsdóttir, Ingibjörg H. Harðardóttir, Margrét Ólafsdóttir og Steinunn Gestsdóttir, 2007; Vatnar og Björkly, 2011). Börnin takast á við aðstæður sínar með mismunandi hætti, gera sér ýmist grein fyrir vanmætti sínum og þegja, halda sig frá heimilinu eða koma sér í burtu þegar til ofbeldis er gripið. Algengt er að þau finni sig knúin til að verja móður sína þegar ofbeldi er beitt og verði þá sjálf fyrir ofbeldi (Edleson, 1999; McGee, 2000; Weinehall, 2005). Flest börn í slíkum aðstæðum virðast láta sig dreyma um breyttar aðstæður, öryggi og ánægjulegt fjölskyldulíf (McGee, 2000; Mullender o.fl., 2002; Weinehall, 2005). Börnin upplifa gjarnan flóknar tilfinningar og finna fyrir áhrifum þess að búa við slíkar aðstæður (Mullender o.fl., 2002; Poole o.fl., 2008). Dæmi um það er ótti, hræðsla um eigið líf og líf systkina og móður, hræðsla við ofbeldismanninn ásamt skömm og sektarkennd vegna ofbeldisins (Mullender o.fl., 2002). Geðsveiflur, svefnerfiðleikar, líkamlegir verkir og skólaneitun eru einnig vandamál sem geta komið upp hjá börnum (Poole o.fl., 2008). Þegar börn koma til dvalar í kvennaathvarfi er það fyrir ákvörðun móður en ekki barnanna, og mörg þeirra finna til reiði í hennar garð vegna þess að hún hefur yfirgefið heimili þeirra og föðurins (Edwards, 2009; McGee, 2000; Mullender o.fl., 2002; Øverlien, Jacobsen og Evang, 2009) og þau hafa verið tekin frá vinum og heimaskóla (Poole o.fl., 2008). Söknuður eftir föður kemur einnig fram hjá sumum þeirra barna sem dvelja í kvennaathvörfum (McGee, 2000; Mullender o.fl., 2002).

Börn sem dvelja í kvennaathvörfum geta þurft á aðstoð að halda sem veitt er á einstaklingsgrundvelli eða sem hópúræði (Poole o.fl., 2008). Vandí barnanna getur stafað af upplifun þeirra og reynslu,

t.d. erfiðleikum sem fylgja því að hafa orðið vitni að ofbeldi í nánnum samböndum og því að aðlagast þeim breytingum sem ráðast af fyrirvaralausum flutningum af heimili í kvennaathvarf (Poole o.fl., 2008). Mikilvægt er að vandi barnanna sé metinn gaumgæfilega en Bedi og Goddard (2007) benda t.d. á niðurstöður rannsókna sem sýna að börn, sem verða vitni að ofbeldi í nánnum samböndum, þjást í mörgum tilvikum af áfallastreituröskun, vanlíðan og hegðunarvanda.

Konur eru álitnar þjónustuþegar í kvennaathvörfum, en ekki börn, og því er sú aðstoð sem veitt er að mestu leyti miðuð við þarfir kvenna en ekki barna (Poole o.fl., 2008; Øverlien o.fl., 2009). Aðrar reglur gilda í kvennaathvörfum en á heimilum fólks og ráðstafanir þarf að gera til að auka öryggi dvalarkvenna og barna í kvennaathvörfum. Margar reglur kvennaathvarfa eða ákvarðanir móður hafa flókin áhrif á dvöl barnanna sem þarf að gefa gaum. Á mynd 1 má sjá mun á upplifun mæðra og barna á starfsaðferðum og reglum sem algengt er að gildi í kvennaathvörfum (Øverlien o.fl., 2009).

Starfsaðferðir / Aðferð móður	Upplifun barnsins	Upplifun móðurinnar
Staðsetningu athvarfsins haldið leyndri	Flækir daglegt líf barnsins og hefur áhrif á félagslega þátttöku þess	Veitir móðurinni öryggi
Barn ekki upplýst um þann stað sem kvennaathvarf er, því sagt t.d. að dvalið sé á hóteli, erlendis eða að það sé í frí	Ruglar barnið í ríminu og gerir því erfiðara fyrir að átta sig á því sem á sér stað	Móðir sleppur við erfiðar spurningar frá barninu og fordóma samfélagsins
Ekki boðið upp á faglega aðstoð fyrir barnið	Barnið á erfitt með að fóta sig og skortir félagslegan stuðning til að takast á við aðstæðurnar	Móðirin er við stjórnvöllinn
Barn ekki upplýst um að dvöl í kvennaathvarfi sé í vændum	Barn getur ekki kvatt sína nánustu (vini, fjölskyldu, gæludýr, o.s.frv.) og því finnst það jafnvel svikið	Flutningar í kvennaathvarfið verða öruggari
Gestir ekki leyfðir í kvennaathvarfið	Gerir barninu erfiðara fyrir að viðhalda félagslegum tengslum	Gerir dvölinu í kvennaathvarfinu öruggari

Mynd 1. Upplifun mæðra og barna á ákvörðunum og reglum kvennaathvarfa

Í kvennaathvörfum er áhersla lögð á að skapa konum öruggt umhverfi, veita þeim aðstoð, ráðgjöf, húsa-skjól og stuðla að sterkari sjálfsmynd þeirra og sjálfstæði. Ráðgjöfin sem konur geta nýtt sér í athvörfunum miða að uppbyggingu konunnar en beina ekki sjónum að uppeldishlutverki hennar. Kona sem

dvelur í kvennaathvarfi með barn sitt eða börn sín er vissulega þolandi ofbeldis og þarfnast líklega aðhlyningar, styrkingar og/eða öruggs skjóls. Hún er einnig móðir sem skylt er að vernda barn sitt eða börn sín fyrir hvers konar ofbeldi og að sinna uppeldisskyldum sínum. Þau úrræði sem gripið er til snúa þó oftast að foreldrunum í parsambandinu eða móðurinni sem þolanda en að stöðu barnanna (Davies og Krane, 2002; Edleson, 1999; Freydís Jóna Freysteinsdóttir, 2006). Samvinna kvennaathvarfa og opinberra stofnana í barnavernd er jafnan lítil (Stanley, Miller, Foster og Thomson, 2010) og sumir hafa jafnvel gengið svo langt að lýsa stöðu barna sem dvelja í kvennaathvörfum sem einskis manns landi sökum þess að þau fá þar litla aðstoð þótt þau séu komin í öruggt skjól (Davies og Krane, 2002; Edleson, 1999).

Rannsóknir sýna að dvöl í kvennaathvarfi hefur jákvæð áhrif á sum börn. Þau upplifa sig örugg því að þau búa ekki með ofbeldismanninum og þau geta tjáð sig um líf sitt. Sú aðstoð sem börnin fá í kvennaathvörfum getur þannig orðið mikilvægt skref í að brjóta upp mynstur ofbeldis (McGee, 2000; Poole o.fl., 2008). Þegar skipuleggja á aðstoð við börn í kvennaathvörfum er heildarsýn á aðstæður þeirra mikilvæg. Áriðandi er að greina styrkleika barnsins og umhverfis þess, svo og þá þætti sem þarf að styrkja, t.d. með samþættingu þjónustu og faglegri aðstoð (Poole o.fl., 2008).

Aðstæður barna sem dvelja í Kvennaathvarfinu

Kvennaathvarfið var stofnað árið 1982. Hlutverk þess er að vera athvarf fyrir konur og börn þeirra sem telja sig beittar andlegu eða líkamlegu ofbeldi á heimili sínu (Guðrún Ásgeirsdóttir, 1997; Gunnhildur Sigurhansdóttir, 2002).

Þegar rannsóknin var gerð var Kvennaathvarfið starfrækt í um 450m² stóru húsnæði á þremur hæðum. Fjögur svefnherbergi eru í húsinu og þegar margar konur dvöldu þar á sama tíma voru tvær stofur gjarnan notaðar sem herbergi. Börn deildu herbergi með mæðrum sínum óháð fjölda þeirra og aldri.¹ Húsreglur Kvennaathvarfsins kveða svo á um að ró skuli vera komin á um miðnætti og reglur um háttatíma eru settar upp eftir aldurs skeiðum (Sigbrúður Guðmundsdóttir munnleg heimild, 16.

¹ Í febrúar 2013 flutti Kvennaathvarfið í nýtt húsnæði en rannsókn á dvöl barna þar var gerð fyrir þann tíma. Því eiga niðurstöðurnar og upplýsingar um Kvennaathvarfið við um húsnæðið sem starfsemin var í fyrir þann tíma.

nóvember 2011). Það er því ljóst að bæði börn og konur þurfa að taka tillit til annarra íbúa athvarfsins, fara eftir reglum sem geta verið aðrar en á eigin heimili og búa við þröng skilyrði.

Starfskonur í Kvennaathvarfinu eru sex talsins og vinna á þrískiptum vöktum. Á morgunvöktum eru tvær starfskonur á vakt og ein kona á kvöld- og næturvöktum. Auk starfskvennanna sex koma tveir starfsmenn að rekstri athvarfsins. Á þeim tíma sem rannsóknin var gerð var enginn sérstakur barnastarfsmaður í Kvennaathvarfinu (Sigbrúður Guðmundsdóttir, munnleg heimild, 16. nóvember 2011).

Fjöldi barna sem dvaldi í Kvennaathvarfinu á árunum 2000–2010 var frá 40 og upp í 80 á ári. Börn dvelja mislengi í athvarfinu rétt eins og mæður þeirra, allt frá einum degi upp í 133 daga, en það er lengsta dvöl barns á því tímabili sem rannsóknin tók til (Samtök um kvennaathvarf. Ársskýrslur 2000–2010).

Rannsóknaraðferð

Þátttakendur: Þátttakendur rannsóknarinnar voru alls níttján; starfskonur Kvennaathvarfsins voru fimm, mæður sem dvalið hafa með börn sín í Kvennaathvarfinu voru ellefu, og börn sem þar hafa dvalið með mæðrum sínum voru þrjú. Mæðurnar sem tóku þátt í rannsókninni dvöldu í Kvennaathvarfinu á árunum 2009–2011 og áttu alls 18 börn sem höfðu verið með þeim þar. Ekki er til listi yfir dvalargesti Kvennaathvarfsins sem hægt var að nota við val á þátttakendum. Framkvæmdarstýra bauð því konum og börnum þeirra sem enn héldu sambandi við athvarfið að taka þátt í rannsókninni svo og konum í dvöl og börnum þeirra.

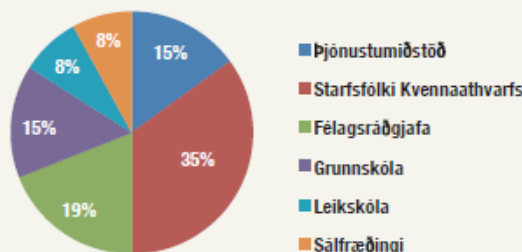
Mælitæki: Notast var við tvö mælitæki, annars vegar spurningalista sem lagður var fyrir mæðurnar og hins vegar tvo viðtalsvísa fyrir hálfstöðluð viðtöl, annan fyrir viðtöl við starfskonur og hinn fyrir börnin.

Framkvæmd og úrvinnsla: Blandaðri rannsóknaraðferð var beitt með notkun megindlegra og eindlegra aðferða í senn (Johnson og Onwuegbuzie, 2004). Rannsóknin var tilkynnt til Persónuverndar. Forsjáraðilar, börn og starfskonur skrifuðu undir upplýst samþykki áður en gagnasöfnun hófst. Mæður sem svöruðu spurningalista veittu upplýst samþykki með því að skila honum inn. Við gagnaúrvinnslu var notast við tölfræðiforritið SPSS til að birta niðurstöður spurningakönnunarinnar með lýsandi tölfræði, en viðtölin voru afrituð og greind í þemu og niðurstöður túlkaðar.

Niðurstöður

Reynsla barnanna af Kvennaathvarfinu var góð, þau þekktu tilgang þess og líkaði vel við starfskonurnar. Þau sögðust ekki hafa fengið skýringu á tilgangi starfseminnar við komuna þangað. Tvö barnanna dvöldu í Kvennaathvarfinu í rúma þrjá mánuði en það þriðja hafði dvalið í Kvennaathvarfinu í rúman mánuð. Börnin minntust þess ekki að þeir fagaðilar sem hefðu komið í Kvennaathvarfið, t.d. frá barnavernd og félagsþjónustunni, hefðu rætt við þau. Öll höfðu þau áhyggjur af líðan mæðra sinna og ræddu um sjáanlega vanlíðan þeirra. Þau höfðu líka orð á þeim breytingum sem fylgdu því að fara af heimili sínu fyrirvaralítið og dvelja til langs tíma á ókunnugum stað innan um önnur börn og konur, þurfa að fara eftir öðrum reglum en á eigin heimili. Tilfinningar þeirra til föður voru blendnar en tvö þeirra lýstu bæði miklum söknuði eftir föður sínum og óttablandinni hræðslu við að hann myndi finna þau í Kvennaathvarfinu. Fram kom að eldri börn í dvöl eru oft í barnfóstruhlutverki gagnvart yngri börnum, sjá um þau á meðan mæður þeirra hvílast eða eru í viðtölum. Börnin sögðust ekki hafa aðgang að tölvu og ekki er í boði sérstakt rými sem er einungis ætlað þeim til að njóta samvista við vini sína. Ekkert barnanna hafði fengið vin til sín í Kvennaathvarfið. Tvö barnanna fóru einungis þrisvar sinnum út á þeim þremur mánuðum sem þau dvöldu í Kvennaathvarfinu, en vegna ofbeldismannsins var það ekki talið öruggt. Sömu börn stunduðu ekki skóla á dvalartímanum og fengu ekki kennslu í Kvennaathvarfinu.

Mæður sem dvalið hafa í Kvennaathvarfinu með börn sín óskuðu eftir aukinni aðstoð og stuðningi við börnin meðan á dvöl stendur. Allar töldu að börnin hefðu þörf fyrir einhverja þjónustu en einungis fjórðungur mæðranna taldi að börn þeirra hefðu fengið þjónustu frá öðrum aðilum en starfskonum Kvennaathvarfsins meðan á dvöl þeirra stóð.

Mynd 2. Óskir um aðstoð fyrir börnin í Kvennaathvarfinu

Á mynd 2 má sjá að mæðurnar lögðu einkum áherslu á að börnin fengju aðstoð í Kvennaathvarfinu hjá starfskonum þess (35%) eða félagssráðgjöfum

(19%). Þeim leið öllum ágætlega, vel eða mjög vel með að dvelja með barn sitt eða börn í Kvennaathvarfinu. Þær töldu dvölinna hafa haft góð áhrif á börnin og að aðstæður til að dvelja með börn í athvarfinu væru almennt góðar. Fram kom hjá einum þátttakanda að þörf væri á aukinni aðstoð við börnin í Kvennaathvarfinu til þess að veita mæðrum möguleika á að hvíla sig.

Sú aðstoð sem í boði er í Kvennaathvarfinu miðast fyrst og fremst við konurnar en börnum var ekki boðið upp á viðtöl, hópastarf eða annað til að takast á við reynslu sína af ofbeldi, brottförina að heiman og dvölinna í athvarfinu. Starfskonurnar reyna að auðvelda börnum dvölinna með því að veita þeim jákvæða athygli og hlýju. Stundum hafa mæðurnar sagt börnum sínum að þau séu stödd í sumarbústað eða í heimsókn hjá vinkonu móður eða eitthvað álíka. Starfskonur athvarfsins hafa litið svo á að mæður beri ábyrgð á því hvernig og hvenær rætt er um ofbeldið við börnin og hafa því tekið þátt í þeim útskýringum sem mæður hafa gefið börnum sínum á því hvert þau séu komin. Sumum starfskvennanna fannst að með því væru þær að taka þátt í því að tala ekki um ofbeldið sem átt hefði sér stað, líkt og það væri leyndarmál, og gengi því þvert á þá hugmyndafræði sem þær vinna eftir.

Skýrsla Barnaheilla – Save the Children Iceland (2011) hafði vakið starfskonur athvarfsins til umhugsunar um stöðu barna í Kvennaathvarfinu. Þær höfðu því byrjað að undirbúa breytingar á starfseminni með hliðsjón af því að börnin séu líka þjónustupegar Kvennaathvarfsins og veita ætti þeim tækifæri til að vinna með reynslu sína. Starfskonurnar töldu allar að börn sem dvelja í Kvennaathvarfinu gerðu sér grein fyrir líðan móður sinnar og að líðan mæðranna hefði áhrif á líðan þeirra. Börn sem koma af höfuðborgarsvæðinu sækja áfram sinn leikskóla eða grunnskóla svo framarlega sem ofbeldismaðurinn ógnar ekki öryggi þeirra þar en starfskonurnar töldu mikilvægt að börn héldu daglegum venjum sínum eftir fremsta megni. Þau börn sem koma langt að sækja almennt ekki skóla meðan á dvöl stendur. Misjafnt var hvort starfskonurnar töluðu um að börn í dvöl söknuðu föður síns eða spyrdðu mikið um hvar hann væri og hvenær þau gætu hitt hann.

Málefni barnanna eru í mörgum tilvikum til umfjöllunar hjá barnaverndarnefnd þar sem börnin búa vegna þess ofbeldis sem verið hefur á heimili barnanna eða vegna annarra aðstæðna. Mat starfskvennanna á samstarfi athvarfsins við barnaverndar-

nefndir var misjafnt eftir því um hvaða nefnd var að ræða. Starfskonurnar lögðu áherslu á að gott samstarf væri t.d. þegar tilkynningum frá þeim væri sinnt fljótt og haft væri samband við þær vegna barna sem væru í dvöl.

Mikilvægt er að taka fram að viðmælendur rannsóknarinnar voru fáir og því er ekki hægt að alhæfa út frá niðurstöðum frekar en í öðrum eigindlegum rannsóknum.

Umræður

Með tilliti til þess að börnin sem dvelja í Kvænnaathvarfinu hafa jafnan orðið vitni að ofbeldi í nánnum samböndum með einum eða öðrum hætti er mikilvægt að þau fái aðstoð við að takast á við þær breytingar sem fylgja því að yfirgefa heimili sitt og föður og dvelja á öðrum stað (Bedi og Goddard, 2007; Poole o.fl., 2008). Með hliðsjón af fjölda barna sem dvelja í Kvænnaathvarfinu er umhugsunarvert að þar sé þeim ekki veitt frekari aðstoð en raun ber vitni, t.d. af hálfu fagaðila. Óhætt er að segja að hlutverk starfskvænanna sé sérstakt vegna þeirra miklu samskipta sem þær eiga við mæður og börn sem þar dvelja. Í ljósi vilja mæðra og starfskvænna, jákvæðrar upplifunar barna af dvölinni og vitneskju úr erlendum rannsóknum (Poole o.fl., 2008) er mælt með aukinni aðstoð við börnin í Kvænnaathvarfinu. Mikilvægt er að íhuga hvort raunhæft sé að starfskonurnar geti veitt börnunum nauðsynlega aðstoð auk annarra starfa. Sjálfar eru þær sammála um að ákjósanlegt væri að hafa sérstakan barnastarfsmann með þekkingu og reynslu til að sinna betur börnum sem þar dvelja, en slíkur starfsmaður hefur áður starfað þar.

Líklegt má telja að það geti oft reynst mæðrum erfitt að sinna uppeldishlutverki gagnvart börnunum á þeim tíma sem dvalið er í Kvænnaathvarfinu. Sá tími einkennist gjarnan af áföllum, kreppu og ótta við ofbeldismanninn. Á sama tíma og áhersla er lögð á að konur geri sér grein fyrir stöðu sinni við dvöl í Kvænnaathvarfinu og vinni úr eigin reynslu þá bera mæður sem dvelja þar með börn sín ábyrgð á þeim. Ekki er boðið upp á skipulagða aðstoð við börnin í Kvænnaathvarfinu og er því hægt að gera ráð fyrir að álagið á mæðrum sé mikið og þörf á að veita þeim aðstoð við að sinna þörfum barnanna. Gera má ráð fyrir því að ósk mæðranna um aukna aðstoð við börn þeirra meðan á dvöl stendur sé til þess að tryggja að börnunum líði vel og að þær hafi meira svigrúm til að vinna úr eigin vanda og áföllum.

Börnin gerðu sér fulla grein fyrir því að þau höfðu

búið við ofbeldi á heimili og að það hefði verið ástæða þess að móðir þeirra fór með þau í Kvænnaathvarfið. Við komuna þangað var ekki rætt við þau um starfsemi athvarfsins eða ástæðuna fyrir komu þeirra, en það er einnig þekkt víðsvegar um heim (McGee, 2000; Mullender o.fl., 2002; Weinehall, 2005). Mikilvægi opinnar umræðu um ástæður þess að börnin hafa yfirgefið heimili sitt og að kynna þeim tilgang dvalarinnar og eðli athvarfsins er ótvírætt, svo hægt sé að aðstoða þau við að vinna úr reynslu sinni og erfiðum tilfinningum sem oft fylgja kynnum af ofbeldi í nánnum samböndum og dvöl í kvænnaathvarfi. Nútíma barnarannsóknir svo og hugmyndir félagsráðgjafar um að hver einstaklingur sé sérfræðingur í eigin lífi (Farley, Smith og Boyle, 1974) leggja áherslu á mikilvægi þess að bera virðingu fyrir aðild barna og upplifun þeirra á aðstæðum sínum í stað þess að ræða einungis við mæður þeirra.

Dvöl í Kvænnaathvarfinu hafði óneitanlega áhrif á börnin og samskipti þeirra við vini sína. Þau voru ekki lengur stödd á heimili sínu og þurftu að taka tillit til reglna athvarfsins og annarra sem dvöldu þar. Aðstæður til að hitta vini og taka þátt í félagslífi voru einnig allt aðrar en áður. Þarfar barna eru ólíkar eftir aldurs skeiðum og brýnt er að veita mismunandi aldri barnanna athygli og skapa þeim rými sem hentar. Einnig ættu reglur og starfsaðferðir í Kvænnaathvarfinu að taka tillit til þarfa og réttinda barna í stað þess að taka einungis mið af því sem veitir mæðrum og starfsfólki öryggi (Øverlien, 2010). Fram kom að börnin voru stundum beðin um að gæta annarra barna sem dvöldu í Kvænnaathvarfinu. Ástæða er til að draga í efa að eðlilegt sé að leggja slíka ábyrgð á herðar barnanna og velta því fyrir sér hvort þau séu þar með að sinna hlutverki barnastarfsmanns.

Tvö atriði komu einkum á óvart í niðurstöðum rannsóknarinnar. Annars vegar að tvö barnanna sóttu ekki skóla þá þrjá mánuði sem þau dvöldu í athvarfinu. Hins vegar að sömu börn voru í hálfgerðri einangrun þennan tíma, þau fóru aðeins þrisvar sinnum út meðan á dvölinni stóð sökum hræðslu við ofbeldismanninn. Hafa ber í huga að oft eru börn sem dvelja í Kvænnaathvarfinu ekki af höfuðborgarsvæðinu og geta ekki sótt sinn heimaskóla meðan á dvöl stendur. Þegar slík staða blasir við er mikilvægt að tryggja að námskrá grunnskóla sé fylgt með formlegri kennslu og heimanámi skv. lögum um grunnskóla nr. 91/2008.

Þegar horft er til þeirra áhrifa sem ofbeldi í nánnum samböndum getur haft á börn (Edleson, 1999;

McGee, 2000; Poole o.fl., 2008; Weinehall, 2005) er ljóst að taka þarf óskir mæðra um aukna aðstoð við börn sín alvarlega. Niðurstöður rannsóknarinnar og skýrslu Barnaheilla – Save the Children Iceland (2011) gefa vísbendingar um að full ástæða sé til að efla samstarf milli Kvennaathvarfsins og barnaverndarnefnda svo unnt verði að þróa starfsaðferðir í máli barnanna og efla aðstoð þeim til handa.

Félagsráðgjöf er miðlæg í starfsemi barnaverndar á Íslandi. Sé víðtæk fagþekking félagsráðgjafa svo og áhersla þeirra á heildarsýn höfð í huga (Farley o.fl., 1974) má gera ráð fyrir að félagsráðgjafar séu vel til þess fallnir að vinna í samstarfi við Kvennaathvarfið að málefnum barna sem þar dvelja, enda er það í samræmi við óskir mæðranna sem þátt tóku í rannsókninni. Áriðandi er að móta heildstæðar vinnuaðferðir og skilgreina ábyrgðarsvið stofnana þegar aðstoð við börnin verður efl. Niðurstöður rannsóknarinnar benda til þess að bæði mæður, börn og starfskonur sjái nauðsyn þess að auka og efla aðstoð við börn í Kvennaathvarfinu og mikilvægt sé að leita eftir sjónarmiðum barnanna við þá stefnumótun.

Heimildir

Barnaheill – Save the Children Iceland. (2011). *Börn sem eru vitni að heimilisofbeldi: Rannsókn Barnaheilla – Save the Children á Íslandi á félagslegum stuðningi og úrræðum 2011*. Sótt 13. maí 2011 á http://www.barnaheill.is/barnaheill/images/stories/utgefifefni/barnaheill_skrsla-veftgfa.pdf.

Bedi, G. og Goddard, C. (2007). Intimate partner violence: What are the impacts on children? *The Australian Psychological Society*, 42(1), 66–77.

Davies, L. og Krane, J. (2002). Sisterhood is not enough: The invisibility of mothering in shelter practice with battered women. *Affilia*, 17(2), 167–190.

Edleson, J.L. (1999). The overlap between child maltreatment and women battering. *Violence Against Women*, 5(2), 134–154.

Edwards, L. (2009). Engaging fathers in the child protection process: The judicial role. *Juvenile and Family Court Journal*, 60(2), 1–29.

Fantuzzo, J.W. og Fusco, R.A. (2007). *Children's direct exposure to types of domestic violence crime: A population-based investigation*. Sótt 2. mars 2013 á <http://link.springer.com/article/10.1007/s10896-007-9105-z/fulltext.html>

Farley, O.W., Smith, L.L. og Boyle, S.W. (1974). *Introduction to social work* (10. útg.). Boston: Allyn & Bacon.

Freydís Jóna Freysteinsdóttir. (2006). Barnaverndartilkynningar er varða ofbeldi milli foreldra. Í Úlfar Hauksson (ritstj.), *Rannsóknir í félagsvísindum VII* (bls. 189–200). Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands.

Guðrún Ásgeirsdóttir. (1997). Kvennaathvarfið. Í Helga Kress og Rannveig Traustadóttir (ritstj.), *Íslenskar kvennarann-*

sóknir (bls. 244–253). Reykjavík: Háskóli Íslands, Rannsóknastofnun í kvennafræðum.

Guðrún Kristinsdóttir, Ingibjörg H. Harðardóttir, Margrét Ólafsdóttir og Steinunn Gestsdóttir. (2007). Það er ljótt að meiða. *Þekking og skilningur barna á ofbeldi á heimilum: Helstu niðurstöður könnunar*. Reykjavík: Kennaraháskóli Íslands.

Gunnhildur Sigurhansdóttir. (2002). Skjól og skjöldur: Stofnun Samtaka um kvennaathvarf og Kvennaathvarfs í Reykjavík. Í Anna Dröfn Ágústsdóttir, Hafdís Erla Hafsteinsdóttir og Heiðrún Eva Konráðsdóttir (ritstj.), *Sagnir, tímarit um söguleg efni* (bls. 28–36). Reykjavík: Sagnfræðinemar við Háskóla Íslands.

Johnson, B.R. og Onwuegbuzie, A.J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come [raf-ræn útgáfa]. *Educational Researcher*, 33, 14–26.

Lög um grunnskóla nr. 91/2008.

McGee, C. (2000). *Childhood experiences of domestic violence* (3. útg.). London: Jessica Kingsley Publishers.

Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E. og Regan, L. (2002). *Children's perspectives on domestic violence* (2. útg.). London: Sage Publications.

Phillips, B. og Phillips, D.A. (2010). Learning from youth exposed to domestic violence: Decentering DV and the primacy of gender stereotypes. *Violence Against Women*, 16, 291–312.

Pinheiro, P.S. (2006). *World report on violence against children: United Nations Secretary-General's Study on violence against children*. Geneva: United Nations.

Poole, A., Beran, T. og Thurston, W.E. (2008). *Direct and indirect services for children in domestic violence shelters*. Sótt 2. mars 2013 á <http://link.springer.com/article/10.1007/s10896-008-9191-6/fulltext.html>.

Samtök um kvennaathvarf. (2000). *Ársskýrsla 2000–2010*. Reykjavík: Samtök um kvennaathvarf.

Sigrún Júlíusdóttir. (2001). *Fjölskyldur við aldahvörf*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Stanley, N., Miller, P., Foster, H.R. og Thomson, G. (2010). *Children and families experiencing domestic violence: Police and children's social services' responses*. Sótt 6. júlí 2011 á http://www.nspcc.org.uk/Inform/research/findings/children_experiencing_domestic_violence_report_wdf70355.pdf.

Vatnar, S.K. og Björkly, S. (2011). Victim of and witness to violence: An interactional perspective on mother's perceptions of children exposed to intimate partner violence. *Violence and Victims*, 26(6), 830–852.

Weinehall, K. (2005). Take my father away from home: Children growing up in the proximity of violence. Í M. Erikson (ritstj.), *Tackling men's violence in families: Nordic issues & dilemmas* (bls. 137–154). Bristol: Policy Press.

Øverlien, C. (2010). Children exposed to domestic violence: Conclusions from the literature and challenges ahead. *Journal of Social Work*, 10, 80–97.

Øverlien, C., Jacobsen, M. og Evang, A. (2009). *Barns erfaringer fra livet på krisesenter: En landsomfattende studie om flukten, oppholdet og forestillinger om fremtiden*. Sótt 6. júlí 2011 á <http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Barnserfaringerfralivetpakrisesenter.pdf>.